ה מ א ס ף

לחדש כסליו תקמ"ו

א

שירים

לכבוד

שמואל העוב מלך פוליר וחיל חסד

לודוויג י"ן יר"ה

מלך פרחנצע וכחוותרע וכ"ו וכ"ו

פאשר כתן דת וחוק כל ועכור, לכטוור חת היהודים מחם
כזוי מחד שהטילו עליהם כדורות קדמוניות, לזאם
מכם כפסם פשער.

לוּדְוִיג מַה גָּדְלָתָ! מַה רָם כִּתְרֶךָ!
חֻפֶּיךָ מָלְאוּ צִים יָמִים יַחֲרִידוּ
מִבְצָרֶיךָ בַּרְזֶל צָרִים יַפְחִידוּ
גְּבֶל אֵל כִּסְאֶךָ מִכֶּס הוֹרֶיךָ

*** ***

יַעַן לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט הַפְלֵא חַפְלָאתָ
מַה טּוֹב אוֹר חַסְדֶּךָ אֶל יוֹשְׁבֵי שָׁפֶל
פָּאוֹר שֶׁמֶשׁ לַעֲבִיר חֶשְׁבַּת עַרְפֶּל
וּבְהֵיכְלֵי הַמְלָכִים שָׁלוֹם הִרְבֵּיתָ

*** ***

גַּם אֶל זֶרַע יַעֲקֹב חֶסֶד הִמְצֵאתָ
תֹּתָם מֶכֶס נַפְשָׁם נַפְשְׁךָ נָעֲלָה
וּלְצֶלֶם הָאֱלֹהִים קָנָא קִנְאָתָ

*** ***

וַתֹּאמֶר אָדָם הֵם בּוֹזָם בּוֹזֵנוּ
אֱסוֹף חֶרְפָּתָם זֹאת אֶעֱשֶׂנָּה כֻּלָּה
בֵּית יַעֲקֹב מֶכֶס זֶה כֹּל עוֹד יִתֵּנוּ

מאת
נפתלי הירץ וויזל.

ברלין אדר תק"ט"ה לפ"ק

ב
יפקד מקומו

ג

תולדות גדולי ישראל

תולדות רבינו משה בן מיימון זכרו לברכת נצח.

ח ת י מ ה.

ובאשר נמר החבור הגדול הזה חבר עוד ספר המצות והוא לדעתי כעין הקדמה, מפני שכוונת החכם היה בחבורו בחינת תכלית הסדר, וזה לשר שמר בכל זמן ובכל עניין, וגם לתת טעם ומבה לכל מצוה כסדרה וכהלכתה, כי לא יסכל הממון מבלי לבקש סדר ומבה בכל ולא יבוקש להם תכלית, זה יביא לפעולות הבל. כי כוונת כלל התורה על שני דברים והם תיקון הנפש ותקון הגוף; לחכם תקון הנפש הוא שיכתבו להמון דעות אמתיות כפי יכלתם, ומפני זה יהיה קנתם בפירוש וקנתם במשל, שהן בטבע הממון לקבול הבנת העניין הזה כפי מה שהוא. ולחכם תקון הגוף יהיה בתיקון עניני מחיתם קנתם עם קנתם, וזה העניין יעלם בשני דברים, האחד מהם, להסיר החסם מכיניהם, והוא שלא יעשה כל איש היזר בעיניו, לבל יעשה כל אחד מהם מה שהו תועלת הכללי; והשני ללמוד כל איש מדות מועילות בהכרח, עד שיסודר ענין המדינה. ודע שבחי הכוונת הללה, אחת מהן בלא ספק קודמת, והוא תיקון הגוף שהוא הבנת המדינה ותקון ענין לבניה כפי היכולת, והיה הנדריכה יותר תחילה, מפני שאין יכולת להגיע אל הכוונה הרחשונה והוא תיקון הנפש אחר שיגיע אל הבנים הזאת. ותורת משה רבינו הכוללת כל המצות הטבעיות למודיות נמוסיות שמעיות וסכליות לחכם בחה לתת לנו שתי השלמיות יחד ר"ל תקון עניני בני אדם בהסיר העול, ובקנות המדות הטובות והמעולות, עד שתתכן עמידתם והתמדתם על סדר אחד, להגיע כל אחד מהם אל שלימותו הרחשון. ואחרי שהחכם התבונן את רוחב הענין אשר עליו לבחרו ולחלקו ולסדרו בחופן הרחוי, והיה החבור גדול מאוד עד שכמעט בחינת התועלת המכוון שיהיה מועיל לכל אדם, על כן

את אל לבו גם טובת ההמון אשר תקצר ידם מהועיל עצמם מהחבור הגדול והשתדל לחבר חבור יכלול כל דיני התורה ומשפטיה עד שלא יהיה דבר חסר ממנו, ולא יחברהו בלשון התלמוד לפי שלא יבינוהו מלבד חומותינו כי אם יחידים, ומלות ממנו זרות וקשות תכילו לבקיאים בתלמוד, אבל חברהו בלשון המשנה המורגל כדי שיקל להקורא בלי עמל העיון וטורח ההשכלה. כי עיקר כוונתו ומחשבותיו כפי אשר יתגלה לנו מעצמות תוכן חבוריו היתה, להנחיל לנו דברי אמת ברורים, והולכים על הסדר בהנהגה מיושרה ומפורשים למביני מדע, ללמד דעת ויראת ה" לעורי לב התועים מדרך השכל, להביא מוסר בלבבם למען יתקדשו מטומאת היצר ומגלולי המחשבות המזוהמות, וכל מגמתו בחבוריו ומקיוותיו ללמד דעת כל עמי הארץ, בין בעניני התמונות בין בדעות ומדות להייטיר ולתקן לההולכים בחשך, וע"כ חבר ג"כ רוב ספריו בלשון ערבי שהוא הלשון שהיה כל העם מקלה מדבריס בו ומבינים, כדי להאיר עיני לאומים, לעצמת ארי לנפשותם והרופה למחלת נופש, ואם רבים מלומותיו דנוהו כמלחכת הדיוט, ורבים במשים ה" וידברו עתק עליו, הסורס לבד שלא ירדו לעומק דבריו ולא בחנוהו מנד הרחוי להכיר טוהר מחשבותיו ויוקר למודיו במשפט השכל, וכל זה מחסרון דעתם (וכאן שהוא עצמו מתעורר על ענין הסכלים ההמה בפתיחתו לספרו המורה ודבריו בהשכל שמה) לא מחסרונו, כי עטו עט סופר מהיר דובר נחות בלשון נקיה יפה לא נעים סמוכים בטוב טעם ודעת, דברי חפץ וכתב יושר כמסמרות נטועים, והוא מכת הקדושים אשר בארץ, לא יולית מתחת ידו דבר שלומו מתוקן כ"ש בכל נפש ומנופה מבורר ומלוטן בתכלית הבחינה והצירוף, תהילת ה" יספר, ואת חוקי ה" ותורותיו יפאר במקבלות, יגלה ערות הרשעה להבזותה בעיני כל בעל נפש, ויאשר הצדקה ללכת במעגלותיה כי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, וזה מופת גדול ועד נאמן על גדולת נפש החכם הזה שים לסמוך על שכלו ודברין לשמוע בקולו ללכת בדרכיו יותר ממה שים לסמוך על חבוריס לקבים מן הדיוטים, וכל חכם לב החוסך את חלהיו ואוהב כל אדם ישמח לבו ותגל נפשו בלמודי החים הקדוש הזה, יכיר את מעלות הנכבד, ויתן כבוד למבוריו, אשר כל הוגה בם יהיה כמעין המתגבר, ומוחו יקבה כל שלימות ותתחזק בנפשו החמונה בתוס ובוישר לא כחמונת הפתאים מבלי בחינה. וזה עד לעצמו על גודל תפארת חבוריו רובם מהם נעתקים בלשונות זרות, ובפרט

ספר המדע אשר נעתק ע"י החכם (Georgius Gentius) אל לשון לאטין ולפני ההעתקה הזאת תלך תגרת כתובה להקורא מהחכם הזה, והיות שספתותיו דובבות מעריב ונפלא הוא בלשונו אשר נמות ידבר וגם תפלת הרמ"בם יספר, לזאת אמרתי להגיגה הנה.

"אל הקורא שלום! אחרי אשר נכנסתי ובאתי אל תוך חדרי לה"ק ורחיתי דברים אשר נושלם לא חשבתי ולא עלה על לבי, שעם שאל ונבזה מכל העולם כמו עם היהודים, יהיה חכם ונבון כמו שרחיתי. לכן בתחילה אפצתי וחשקתי ללמוד את הלשון להבין בלבד הכ"ך ספרים על מנת לעשות, ולכן התחנכתי אל החל ית" שימלא משאלות לבי, והוא ברחמיו גמלני טובות והפיק רצוני עד אשר בעזרתו וחמלתו יגעתי ומצאתי יותר ממה שחשלתי ממנו."

"אחרי כן בקרתי בספריהם ומצאתי ספר בתוך ספרי רבינו משה בר מיימון אשר נקרא הלכות דיעות וקרחתיו פעם ושתים, ובעבור יופי הלשון ויקר הדברים שלמתי בו ומצאתיו מועיל במאוד, להיותו כולל דברי חכמה ומוסר המתוקים מדבש, בלתי כל אמריו אין בהם נפתל ועקש, כלם נכחים למבין, ובכלל כלם רחוים לכל כיתות בני אדם והמוכן. ברחותי שהשם היה בעזרתי, והערכתי עוד אלין תפלתי, שיתמיד חסדו עמי, ויתן לי דרך להעתיק אותו מלשון עברי אל רומי לתועלת העולם, גם זה אחל ית" הפיק רצוני, עד שכשיתי עשיתי והשלמתי כאשר היה בלבבי, ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי!"

"עתה אתה הקורא הואיל והשולחן ערוך לפניך קרב אלינו וטעום תועלותיו, נפש טובותיו, איך הוא מדריך ישרה לאשר נטה מן הדרך הנכוחה, ומוחיר למי שנכשל בעוון הכשלות והרשעה, מייסר המידות לאשר הרגיל נפשו ברעות, ומרפא לחולי הגוף והנפש, מייסר לפתאים בחכמה ומוסר אשר הוא טוב מפנינים. וכפי מעשי רומיונם עם כתו, כאשר בקשו לותה לאסה שני אלפים ש' רם וא עשיר, ואביה לא רצה להשיאה כ"א את הרם, וישאל המלך אלכסנדר לרומיונם על זה, ויענהו אדוני המלך! עשיתי זה בעבור פיות העשיר אשר דעת ומוסר מלאמור עשרו, והרש הוא כעל

בעל מוסר וחכמה, ומתוכה יוכל להתעשר — • מכל עתה לכה פנו אלו בעלי מוסר? מכל על דאבדין ולא אשתכחין! ולא כשאלו כ"ש מעטי מספר, כי כל אחד לחודי סרירות לבו הולך, ונפחל ורודף לחודי קניני הבלי עולם, מבזים את נלמס, המכס עושה כמו כסיל, ונבון כמו הדיוט! אליכם ליצים אקרא וקולי אל המוניכם, בואו אלי פתאים והביטו ערמה, וכסילים הביטו לב, קנו ערי למכתיכם ורפואה לכפשותיכם להגהיג במשרים דרכיכם ורבליכם בנתיבות חיים!"

"הנה בחמת תמהתי ושמחתי לקרות מוצאי הספר הזה, אשר הוא רחוי להכתב באותיות מוזהבות, בהיותו מלא כרמון חכמה ומוסר, רחיתי ספרים לאחרים אשר הם נכחים וטובים, אבל לא יקרים ומועילים לכל העולם כמו זה, לכן העתקתיו שלא יהיה כספר לבלתי מבין אותו בלשונו, כ"ש נגלה ונודע לכל מי שמבין בלשון רומי, למי שירצה חיים טובים ואריכים בעוה"ז, כי לא דבר איתר מתוק ממה שהורה רביעו משה שכות ערב בדבר, שמי שינהוג עצמו בדרך מוסריו ומנהגיו הטובים יהיה בלתי חלאים, ואף כי אסירי דעת ילענו ויסרוקו ממה שהוא מוכשיח חיים בלתי חלאים, תני יודע שהחכמים ישבחוהו ויאשרוהו."

"לבן אתה הקורא הנכבד, אשר קח מוסריו עבדם עטרות לך, קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך ותעשה כמו אחלטון אשר לא רצה אתלמידיו יכתבו מוסריו כ"ש בתוך לבם, וברחותו ח" מתלמידיו כותב במוגילה מה שהיה שומע ממנו, זהו לשרפה, ואמר לו בתוך בשתך לבך מה שישמע אזנך מזברי החכמה, ואל תביט במוגילה כן תאבד לך כשתקשקה, כי כל חכמה אשר לא תכנס עם בעלה אינה חכמה, וכן אמר סוקראטום אל עשיריש כאשר שאל למה לא הניחו לכתוב בספר מה שמוע מפיו, אמר לו מה מאד אתה בוטח בעורות הבהמות המתות, ואתה פוסד הרעיונים הקיימים, כלא נגלי גדול הוא אם אתה רוצה להיות חכם, ויכנסך איש הדרך ויפלך על דבר חכמה, ולא תוכל להשיב מלבך אבל שוב אל ביתך לרחוץ וללמוד בשורות הבהמות, מה הדין החכמה! — כן תעשה אתה הקורא, בשתדל לקנות בלבך לחכמה והמוסר הכתובים בספר הזה, ויהיו בך קשורים וקבושים במו הנפש והנוף, ותשמור לעשות כבל הכתוב בו ומתוך זה

תגיע

נגיע אל מדרגת המסידים לכסי מעשה, ותגיע בעזרת האל לאהבתו ותקשר עמו קשר של קיימא ולא תחסר דבר: תהיה לאוב למעלה וכחמד למטה, כרוך מן הפסח ומעורך מן הבריות, וכאו עליך כל הברכות והשיגוך ". ע"כ לשון החכם.

אמנם מקור הקבלה והמשטמה היה מחמת ספר מורה נבוכים וספר המדע שחבר, עליו כתבו שטנה, והגדיל המחלוקות שחזדוהו למקיקורס, כי קמו במוטו = פוליע"ר לכזיס בני בליעל, רב אחד ושבי 'תלמידיו הוא ר" שלמה ותלמידיו ר" יוכה ור" דוד, ודברו תועה עליו, עד אשר קבלו מבמי נרבו"נה ויתר קהילות פר"וכלנה וגדו והשריפו את שלשה המטתים החלה. וכרחותם כי כלתה אליהם הרעה עם שכיניהם, הוסיפו להבעיר אש הקבלה למלא רשעת מועלותם, וישלחו אחד מהם עם כתביהם בכל גלילות צרפת, ויפתום בחלקות לשונם ע"י תחבולות מרמה, והטיחו דבריהם בחזניהם עד אשר שמעו לקולם, ויענו לותם כרצונם, לשלוח נדויים וחרמות לרבני גר"נוה, וכרחות החכמים החלה כי נשקה דיעקב אש הגדולה הזאת, באשר אחד מהם מחכמיהם, הוא החכם ביעיש ר" דוד בן קמחי וישלחו לותו ליתר הקהילות להקהל ולעמוד על נפשם מיד כל מדיכה ומדיכה וכל עיר ועיר ממשלת קאטלאניען וארגוניען לא התמהמהו לשלוח מצודים וחרמים לקהל המורדים.

וזה פתשגן התשובה אשר הניע להרב הכ"ל מן ר' יהודא הרופא, דבריה חדים כחרב פיפיות, והמה פתיחות למוחץ ולמצוע מדרי בטנו, וכל השומע ישתומם לבו, זאת עניכם:

"ענין ה" בן השטן, דוד הוא הקטן, מאין באת? הלא ידעת אם לא שמעת כי מקנת דברי מורה נבוכים, בדברו על עמידת השמש בנבעון ועל פי האתון כי זה במרחה נבוחה וזרך מוסל וכו" ותדע ותשכיל מן מולא דבר, כי העם ההולכים בחושך המחזיקים בם" המורה, נרפים הם נרפים, לא אור החכמה נגה עליהם, ולא שם חכמת יונית נקרא בהם. ועתה שמע בקולי ליעצך להשלים עם התורה ולהתלונן בללה והיה אם שלום תענך, לו תתענג על ה" ושר עונך ותטתן

ואהבת תכופר וכו' וכל זאת מצוה עליהם לחוס על כבוד של הרמ"כם ולהודות כי היה בדורו כחיים חמודות, ולו בכל חכמה עשר ידות, ויותר מהיה מדותיו רבות וחייבים חכו לדון לותו לכף זכות וכו' ".

ועל החברת הזה השיב רביכו דוד קמחי, גם כפשו עליו תתעטף לשמוע תרופים על חיש התלהים תשר חין עול בכפיו, וחין בו סוס חטח ועון, וולתי לס שתחצותיו בעיניכם שכתב בחצורין היו זכים ובהירים יותר ממחצבותיכם תשר לח מחצבה כ"ח מזימת תפל כריר חלמות, וחס נקות הרוח ונקון לבב הכה בעורון חת עיכי שכלם מכלי רחות הנוגה כגבו במסלול ודרך הקודש, מה להם כי ידכאו בשער בת רבים חת הפקח הרואה בחמת ובתמים המרחות הבהירות משמחי לב ומזיכות כפש? מדוע דברו סרה על חיש תשר חין בו נפתל ועקש בדרכיו מנהגיו ומדותיו כחשר שוכיחו עצמם בעל כרחם יספרו שבחו, חס טח עיניהם מרחות מכלי מסוה — וקדר עליהם היום, והשמש יהפך להם לחשך, וימששו בדעות תבדויות ומזימות ההבלים כעור בצהריים? — על כן עשה כמעיל קנאה ויקנח למשה במחכה העברים הבלים עליו, ורוח כביר חמרי פיו.

"**יהודא** חתה יודוך חחיך וכו" חבל חערכה לפניך ותוכיחך כי הוצחת מפיך מיליס, וה" הוח יודע כי לח נבה לבי ולח פנית. חל רהבים ושטי כזב ולח נטיתי מדרך החמוכה, וחס הרשיעם הוסיפו וגרעו לנפשי להחשימני בעיניכם המה חת עוונם ישחו ואתם לח תנקו כי מזדתם נקי חכם. חבל בחמרך כי הרב התעים על תויביו יתגבר וקרחת לכל קהילתינו **עוברי דת** — הן זחת לח נדקת כי יש בהם חכמים נדולים ורבנים שטובה נפרכם מכריסו — — סרת מן הדרך בהחזיק יד בני בליעל, ובחנו מה? — לח עליכו תלמותכם כ"ח עליכם וחס בשים התלמוד ביניכו וביניכם ידעכו כי בצדק, ותחזקו הם המחזיקים בדת ומומכים דברי חכמינו — בתיכו פתוח לרוחה, מפרכסים עכייה בנחעה, עושים צדקות בכל עת, העל חלה יחמר **עוברי דת**? — חלילה! וחס תתחזק לעלות בסולם חשר הקים לנו הרב מויה צדק חין תימה כזה

כזה וכו" ואתם קדשתם אותי על לא חמס, ירח ה"
ויספוט ! — "

גם הרב רבינו משה בר נחמן היה בסמיכי נפשו ובעוזרי ידו לתמכו בימין צדקו, ולדבר כתומא בלבבו להתנצל על לודות פמורה אשר הרעיש ארץ והרגיז ממלכות, וילבש צדקה כשריון, וחבבת לדם למוז יחגור, להשבית לויב ומתנקם, וכזה יבוא אל המלחמה שערם.

"אל נא רבותי! כהמות תחשבוני, כתבנית שור לוכל עשב, כתבו לי מהיזה טעם דעתם לחובה? — כל ארץ צרפתי רבניה ושריה כלם הסכימו לנדות את כל אשר יהגה בם' המורה ום' המדע, למה פרשתם לרוב הקהילות רשת הסרם, לשחול בחלה נפשי, ולא נתתם כבוש להרב הגדול? — פעמים פיכם והעתרתם בדפרים נשמעין למורמוק בחמרכם על הגליון, יש לנו גדול ממנו שנעשה צדוקי — הבה זאת לא צדקתם, לא דברתם נכונה, ותוכיחה ותערכה לעיניכם, כי לא תשא פני איש, ואל הגליון ומורהו תקנא."

"הלא שלחתם עוברי דרך, המחריכים לשון ומפלינים לספר בשבחו של הרב הגדול, בשעלת מסידותו בשופם עונתותיו בגדולת יחוסו ובדבת כיסו? אם רחיתם ספריו? אם דקדקתם בחבוריו? השמעתם אותן מבעט בדברי חז"ל? ויותר מן הדין לא לכם להקל ראש כנגד שער המזרח — מי הכה הצדוקים אשר היו בוזים בתורה? מי נתן למשיסה הבייתוסים? הלא הרב עשה זאת! — והנני מעיד עלי שמים וארץ, כי שמעתי ממנידי אמת שבכל ארצות מלכות תימן, היו מזכירים שם הרב בכל קדיש, בחייכון וביומיכון ובחיי דרבנא משה בן מיימון, ולמה רבותי תבלעו את נחלת ה"? — וכו"

ובאשר יגע הר"ר שלמה מנטפיליער לתרבות רעם והשחית את דרכו ונעשה מלטין ומוסר ואכל קורצת בי השולטן והכומריס, לשרוף ספריו עד שהניע הדברים אל הקרל"ינאל

הקרב"יאלל עם תשר היו היהודים והגלוים תליו בסכנה גדולה וללינג וקלם בפי הגוים, תז קס הרמ"בן ויכתוב לגברת לקהלות ת"רתנביעו נאוות"רת נס קחט"תלכיעו לנדות ולהחריס את רבי שלמה עם שכי תלמידיו עד שיפוטו מדרכם הרעה תשר העוו נגאתם להוציא לעז על הר"מנס.

גם רבים מזקני ארץ הסכימו לקיים ולקבל עליהם ככל הכתוב ע"י הרמ"בן ויסלחו כתבים בכל גלילותיהם כדבריס האלה. "ובעת הזאת לבבו בנדי חרדות ועטו מעילי קנאות, חזקו ונתחזק בעד עמינו ובעד תורת אלהינו לבל תהי לכס למוקש, והירא דבר ה" כאיש מלחמות יעיר קנאה בלי פחד וירחם, ויקנאו למשה ולתורתו הקדושה, המושה לותנו מיום הסכלות, הרחוקים תשר שמעו בגוים הגידו את כבודו ושמעו הולך בכל המדינות."

"ועתה קמו שלשה מרשי מסמית ושם מסיתים את העם ומדיחים לכתוב מרורות על הרב הנזכר, ולכל איש תשר נשחת לבו ומוחו, וכהתה עינו יפתוס בפיהם ובלשונם יכזבו לו להוליכו במחשכים עד תשר החרימו הקורא בס' המדע ום' המורה, לזאת ירחד לבביכו והכה כאש עברתיכו וקנאתיכו דברנו לכל הקהלות תשר בכל מלכות תרתנביעו להקהל ולעמוד על נפשס, להיות ידיהם עמנו להלחם בהם ולקדם שם שנוים המחולל ביניהם ולהסכים לכדותם, להחרימם ולהבדילם מקהל (כחשר עשינו לשלמה ב"ר תברהם ושכי תלמידיו דוד ויוכה) אס שם שתו פיהם לו יפיתוהו לדבר על הרב הנזכר עד שיפוטו מדרכיהם וממעלליהם."

והמחלוקות החלה הגדיל כמה שנים, עד תשר נס רבני צרפת שלחו מודרכם ונחתו מתשר עשו, ובושו מתשר כתבו, ושלחו כתבים להתנצל לפני חכמי פרלוחנצי; ושם תב הטוענה המעורר גדנים הוא שלמה בר תברהם ושכי תלמידיו הדומים לו תפרי תשר רחו כי לא נתקיים תאבולתם ולא יעלתה בידם מחשבתם, לעלות תבר ולהגביה עוף מעל הבשר הגדול תשר יפרוש כנפיו, לעלות על השמש, עומד לנס עמים תל סהכל כוכים תליו, ואין נס אחד מהחכמים תשר הכירו מעלתו ומעלת תבוריו נתנו למוש רגלו, ורבים מעמי הארץ החלטו מוסים להלחם בעדו ולהציליו מכף גשעל וחוזק, תז לעת זקנותם מיטות נזרקה בס, עזבו דרך ה" והלכו תסיכים ברוכיש תרחוקים,

תרחותם, נעו מעגלותם — זה חלק מחברתי היה, וזאת מכת עורך מדכים: המה יאבדו, וכרונם כעשן יכלה, גם קנאתם גם שנאתם כמוהם יהיה; למכם זכרון הנדיק יעמוד לדור דורים מעשי ידיו להתפאר לא יבולו, ובקרב ספריו יקיה שמו לתהלה ולתפארת עד תין קץ! —

במו הפסל, נסך חרש מעשי ידי חמן, בתבנית הדר ומיוסר המחוקה בגועם הצבע, כתפארת לדם חי, עומד מול מסכה הנסוכה מידי חרש מושחית; לז (מפאת שהדבר נכר מוך הפכו כיתרון האור מן החשך) הרוחה את הפסל הרחמון, יבבר לתת לו פי שניס יקר וגדולה, לו מספט הבריה בחכמה וכשרון המעשה, בחשר שלחותו הפסולה הקרה בה חשר נכתו תעמוד מוסחת מרחיקה לא תוחר ולא הדר לה ומגדלת ומרוממות מדרגת מעלת הנכבד והמסולח — כמו כן נכר מעלת צדיק בחמונתו יהיה, ביום מסה ימריבה כחשר יעמדו נכחו בני בלי שם. יען הרמ"כס בכל הקטטות ושנאת חנס והמריבות והבזוים שעברו עליו, היה חן הנעלבין ולא מהעולבין, שומע מרפתו ומחרים, לא היה פוצה פה לבזוע ולהקל בכבוד אחד מהם, יסב בדד וידום עד כי יעבור הזעם. ויתר תפארת מדותיו הלא הם נלוים ונרחים מבין ספיר ספריו וחבוריו חשר כתב לבנו ותלמידו, שהוא היה עניו ושפל רוח משורש עם הבריות, זריז לעשות חובתו ומהיר במלאכתו, חובב טהר לב מוהם ברע ותמיד חושק לשפוט עניי עם בצדקה ולהושיע לבני חבינן לדבק עושק נקי כפים, מורגל להעמיד מדותיו תמיד בנקודת החמצעות ובורח מהקצוות, והרגיל מנעוריו ללכת בדרך צדיקים לשבת בגל חבני מדע, ולהתחבק בשפר רבני חכמים ללמוד מגדקת מעשיהם, הולך תמיס ודובר חמת בלבבו, תוכו כברו ולשונו מודברת מה שלבו חושב, וכעלה על כל בני דורו בתומתו וחכמתו חוגן דלים מבקר החולים העניים וזותן להם רפואותיו מרבה בסתר לדקותיו ומחזקי כף להבת לדם מפריע על כל מדותיו הטובות, נוטה שכמו לסבול עול הציבור ועם רוב חולשתו ורפיון כחות נפשו וגופו היה מתיחד ומתבודד ללמוד וללמד, ולמען הרחות תפארת יקר רוחו והוד תכונת נפשו; לעתיק הכה בקיצור נמרץ מעט מדבריו חשר כתב לבנו ולתלמידו הכ"ל וזה לשונו:

"כוה" שופרת מעכין בואך תצלי, בוא תבוא ברכה על דרך הביקור לח לקבל תועלת הלמוד, כי קצר זמני מלוד כגון שתקפר לך • אלי שוכן בחצרים והמלך שוכן בהלקלתי"ר ולי על המלך מוכח כבד מאוד, לי תפצר לי מובלתי רלוחי בכל יום בתחילת היום, לחכם כשימלחו חובשה חו יחלה ח" מובניו חו מפלגסיו לח לחסור מוסף, וכשלח יהיה שם מכשול ולח יתחדש שום חדוש, שפוד למוצרים לחר חצי היום, על כל פנים לח לגיע קודם, ולחי מתרעב, ולחמלח החכסדרות כלם מלחות בני חדם גויים ויהודים בהם חשוב וכלתי חשוב ושופטים ושוטרים לוהבים ושולחים ערב רב ידעו לח את עת שובי ולחרך מועל הבהמה ולחרקן ידי ולחצ חליהם לפייסם ולרלותם כדי למחול על כבודם להמתין לותי עד כדי שלוכל תכילת ערבי, והיה מעת לעת, ולחצ לרפלותם ולכתוב להם פתקות ונוסחלות רפוחות, מיליהם לח יסור הכנסם והיולח עד הלילה, ולפעמים בחמונת הלורה! עד סוף שתי שעות מן הלילה לו יותר, תספר להם ולשוב ולחדר עמהם • ולחי שוכב ברקדן מרוב העיפות, סוף דבר לח יוכל לחד מיטרלל להתעורר עמי זולת יום השבת לז יבואו כל הקהל ולחניח הלבור מומה שיעשו כל ימי השבוע •"

וזה טופס הכתב בדרך קלרה לשר כתב לבנו החכם בדמותו ובלמו על לודות ספר במורה שתבר בוה לשונו:

"ינעד כי חלי יחחל על כבודי ומוותר על עלבוני ברבה, ושמע מחוני כי חלי לח חכרתי זה החבור כדי להתגדל בו בין היהודים, השם יודע כי לח טרחתי בו רחשובה חלח לעלמי ולנפשי • ולחי ידעתי ובתחלת חלבי כי יפול זה החבור בלח ספק ביד מקנחים וינבו ויפחיתו מעלתו, ויפול בלח ספק לשרידים לשר ה" קורח על החמת וכו" שלתה לחד מהמוכם ולכילו לח יהיה לי בזמני זה זולתך, די לי. — ודע כי יש הכה בעירי לכשיפ לשר חין להם שם כלל וכו" ותביע להם מן הקנלה שלח רלו לעיין בזה החיבור כלל כדי שלח יחמר עליהם שקבלו תועלת (חתה הקורח לל תתלדם בדברי החכם הזה, קרח בח לותם פעמים ושלש, כי חמת יהגה חיבו, וחכם ידעתי כי החמת יומן — חף ירפח) והם בשחות

בפחות מעלה מזה מאוד וכו" והמה עם הזמן והמלאכה בעלי ברית ואע"פ כי איני מוסיף להם ולא מסגיח עליהם, ואם הכריחם הזמן והענין לומר שאיני בעל דת ולא בעל מעשים, יאמר זה, וכל זה לא כלו לא יזיקני ולא יכעיסני, ואפילו רציתי בעיני ובמעשיו בחוקי, לא הייתי מוסיף, אלא אדבר עמו והייתי מכנע אליו ומשיבו דברים טובים נאים ורכים או לפחות כפי הענין והצורך הפעם. — "

ועתה בעיניך תראה הקורא היקר! מכל דברי המסכיל כי אם ויכר הוא באים מזה ולא עולה בו, והוא חוסף כל המדות והמעלות שמנו חכמים; יודע מה שצריך לדעת ועושה מה שראוי לעשות, מעשיו נאחדים בפתיל מחשבותיו ודבריו מעידים עליו יותר לכבוד כי בו חרות ללא הפלימות וכשרון המעשה החכמה והמיסור. — אף למוסר התקדרו שמיו בעבים, עברו כרד ונחלי אש, והמטירו פחים וגפרית על ראשו, יתעטף בשמלת צדקתו ותומתו, ויתן המוסר על פניו ויעמוד חזק כפלע איתן, ולא יפנה אל הרפיס ושטי כזב, כ"א בוטח בה" הוא יעביר הועס, גואלו הי הוא יפרקהו מצרין. —

סוף כל דבר מרוב ספרין שחבר יתגלה ויתראה שהיה יחיד בדורו כמשל לאותות הפמים שלא יתחדשו כ"א בסבוב מאות שנים ויותר, פעם אחת; וביותר נראה בו דמות פלא מפני שבהיות כח האדם נגדר וגבול מצד טפחות שלו מלקבץ חכמות רבות, ונם השתלטו הרבה פעמים שחכמה אחת לו חלק אחד מפעיותיה יש כח די והותר עמל וטורח עד יקבץ בזרועו ויאסוף בחפניו כל פרטיה ודקדוקיה אפילו אחים הפוקד ומאחן כח להציג, ואעפ"כ ברוב"כם הרבה והגדיל בכל החכמות והמדעות מפרפס כמו טבעיות אלהיות תורניות מדותית תכונת הפמים, ובקי בידיעות ולמודי אריפטוטלום אפלטון גאליקום טעמיקטיום ושארי חכמי קדם וזמנו, וזה הוא מפורפס, נבדל לגבה מכל יתר החכמים המפורפמים בענין הזה שלא הגדיל עצמו בחכמה אחת כ"א הפריז בפרץ מים רחב ויהי לבאל טוטף, על כן שמעו הולך בכל הארץ. יומם לא התרפל לעמוד בכל מחוקי כחו, לא לילות לא נתן לעפעפיו תנומה, עד אשר האיר עיני המוניכו בכל מדע, והקיצהו מן התרדמה; אמן לבו בנבורי כח לעלות המסילה העולה בית אל, להוריד חכמה ותבונה, לפבור נחשים כמי חכמה,

חכמה, לנטל עלות על מבוע המדעות לשר מימיו מן המקדש יוצאים; וברוח פיו חיילים יגבר להפיץ ענפי מחשבות הכל ורשותות הגוויות מקרב הלבבות, לעשות דרך לעבור מחשבות טהורות ואחת, על כן כל גויס יפשרוהו שהוא הגולל חופך מפני חור ומעביר לילה ומביא יום, ועד לחפשי תרך יהללוהו, והכוהו בשם חכם החתיתי הנשר הגדול בכוח חורתי וכר מערבי, ועוד הרבו ביקרן ותהילתו יספרו בכל דור ודור *).

עם החשה לשר בשת (לחכם לח מלחתי בשום ספר מתי לקחה ומה שמה ומחיזה מספחה) חכן ר"ו לו שבי ילדים בן ובת, לולם בתו מתה עליו בנערותה וכבו היחיד והחביב בדמותו ובלמו היה חכם ובבון גדול ויותר לו לבדו ואהבו אהבו, כי למד חותו כל החכמות, הבן הלך בעקבות לחביו וילח שמעו בכל החרן, ותהילתו בחייס הגידו על דבר חכמתו ושוה הכתבתו.

ויהי כי תרבו להרמ"בם הימים לשבת במלרים, ויקום ללבת חל ירושלים ומשב לשבת עד יום מותו, חך לחרי כן היתה רוח לחרת עמו, ולח עמד שמה ימים רבים, וישב חל מלרים, ושם שקעה שמשו, וינוע ויחסף חל עמיו זקן ושבע ימים בן שבעים שנה, ובקבר בגליל העליון בכפור גדול, ויבכו ויספדו עליו כל העם מקטון ועד גדול, ויסימו חבל גדול ונוס שלשה ימים!

זאת

---

*) ההבורים לשר חבר ושאר קשתה יצחו לשמוש וקשתה עודנו בכתובים חלה הם: אגרת תחיית המתים, אגרת תימן, אגרת לחכמי מרסיליא, ס' חישות, מלוח הגיון, ס' הוכוח, ס' ההלומות, ס' ידיעות ה', ס' הסיבות מוכיח בעקר הספרים של Vatican ס' הנמצא ס' הנפש ס' הרפואות מועתק בלשון לע"ז ס' באב מוסי חיבור בעלבי שה שמו שער משה (והוא עודנו עתנו היום בעקר הספרים לפקדן הבניך ר' מאיר פירדלענרר וכולל חבור השמונה פרקים והקדמתו לוכישים בלשון עב"י ולע"ז) ושאר ספרים על הרפואות ועל הנתוים שאר לא נעתקו לבשונינו, פירוש אבן סינא Comment. Abencinnae חבר בתלרים ובעתיקו תס' אבן סינה שקבל מהשולטן הגדול תלך מלרים (אולי הוא ס' הקלנון הגדול שאר בידינו והוא כולל כל חכמת הרפואה.) בשנת ר' אלף תתקמו לישיבה ומלא בבית תקר הספרים של הכומר dominici ואחתו טופר שהמלך פרדינלנטוס הלשון שלל מתנו שיתן לו הספר הזה וישקול כסף מחירו שני מחות ככר זהב ויחתן לעשות לו הספר לגודל חשיבותו. וש"ת הרמ"בם שאר מלבם בווינציאה. מלנד ק' היד והחוכה ובי' התשניות הידועים ונזכרים לעיל.

זאת תולדות חיים החלבים, ואלה היו קורותיו, כל ימיו
חיים תם וידע חלבים, דורש טוב לעמו, ולא נטה
ממעשיו החמת לך כי סבבוהו צרות רבות ורעות ואשרי העם
שככה לו, וברוך שכתן מנכסיהו וחכמתו לבשר ודם! — ואתם
המשכילים בעם שקדו על דלתות ספריו, הכינו לבבכם לדרוש
דעת תבונת נפשו מעל חבוריו, קנו מדע מספרו המלא,
והורו עצמיכם בספרו המורה, הפוך בה דכולה בה, לכו גם
אתם בנתיבותיו לתהר החמת והשלום, לבקש שלום ורוכת כל
אדם כיהודי כערל, ותהיו לתפארת בין העמים.

ובטרם אחתום עוד לי חליך הקורת דבר, החזין
התבלותי ואם לא תמנח פה ספוריס יותר מתולדות
חיים הגדול הזה כאשר קוית ודמית ברחשיתך, הן לא עלי
אשם, גם אנכי נכסף נכספתי לדעת יותר ממנו, מה הגיע
חליו בשנות חלדו מהזוהרעות והחלחות ויתר הקורות, כי
כמה מעוררים אהבה ותשוקה להדמות כמוהו, אך מה לעשה,
אם מגיד ממנו דבר אין? — ילאתי להשכיל ביניה, ואבא
אל העין, אחר תפרוש שרי המדע, כרוה משכילי עם, והנה
אבן העתיק יומין על פיו — ואחשר גללתי את האבן ורחיתי
מים עמוקים, עמוק עמוק הוא עד שאין יד שכלי מגיעת
לשחוה ממנו, כמעט נשמתו והרבו מרוב ימים ושנות עולמים —
אנכי נכה על עין המים ואומר מי יפקני? מי יקשור אבל בחבל
ומי! בניתי עד שיחוה וידלה ומים עמוקים? והנה אין
אתנו יודע עד מה! והמעט אשר דליתי בעמל וטורח רב
קבלתי מרוב ספרים וביותר מספרי ח"ל אך שאינו מספיק כ"א
למלוא פי — הנה הנחתי לך, וכתוס לבבי ונקיון כפי עשיתי
זאת, למען תת לו זכרון ושארית לדור האחרון, ולא יסוף
זכרו מזרעו עד עולם; על כן תדינני לכף זכות, ותצרף
במקשבה למעשה! —

שמעון כ"רז.

ד

תולדות הזמן יפקד מקומו.

ה

בקורת ספרים חדשים

סדר סליחה-מדויקת ומוגהת בסקידה רבה וגו", ומפורשת וזוס שכל להבין במקרא וגו", הכינה גם תקר בקורה המדקדק השלם ר" יצחק לבית לוי מסטנחב • ברלין שנת תקמ"ה לפ"ק • דפוס חברת חינוך נערים • תורך העלה • מקחו יו"ד גדולים • מתנה הגונה כתן הרב המבאר בבקורו זה לאחינו היהודים, לפקוח עיני העברים על דבר תפלותיהם ותחבולותיהם, כי בלעגי ספר ידברו, והוא לא כן ייעה, כאשר הרבה הרב להראות בכמה מקומות בספרו, מלבד שבסכל מחייבו מפאת עצמו • גם הר"חב"ע בזמנו כבר קרא תגר על הפייטנים החלה, וקראם בשם הראוי להם :

אמנם מכה נוצחת היא, על כן תכבד הרפואה ; אבל אשרי האיש אשר מלאו לבו לעמוד בפרץ, ולא ישמע לקול המון המתלוננים עליו, למען הצדק שבוטיהם אשר הם רגילים בם, ולבלתי בכר מוסר ידיעתם • כי כן יהיו תמיד הנבחרים המעט והמבליט ברחם כל חוללות ירונו •

ואל נא יבהל הקורא בדוחו לחמר שגה הרב ברוחה, כי ירחף שלא העיר ברוח קנאתו על כל הצבועים אשר עלמו מספר, לשחשם במטחטח השמד • הלא כבר השיב על הטענה הזאת בהקדמתו, אשר היא קטנה הכמות ורבה האיכות, וז"ל "כי הנה מאז כדבה רוחי "אותי לגדור פרצות המלילות וג"ו ואעבור גם על אלה הסליחות "ואחרים והנם מפורסים רעו יסודותם ונפלו אסיותם, ואהי סובר "בתוכי שורותם, ואחתור בקיר לחלן לחבי השגיאה ולהביא לאחרים "תחתיהם, וירעשו הספים והמוסרות ירגזו והחומה תחבה להשבר, "כי רבו הפרצות עד שהיה הפרוץ מרובה על העמוד לז כבדה ידי על הנהתי, ואמרתי לא עת ומקום להשליך תבניס, כי אם לעיין אותם רק עיון תפל, ואקויים לאמרם ז"ל טוס ולא תשפון •

ואני לא אוסיף עוד לדבר במה שירחה הקורא מדברי הספר הנכתבים בחותו נעימות הלשון שהי' רגיל בו ה"רחב"ע בשיחם על לבו להלחם מלחמת השכל היטר נגד הבערות • דברים המחדדים, חדוד וחדוה, חכמים יחדו, וכסילים יחודדו : מי יתן והיה עם לבב אחינו עם ה", לתקן את אשר עותו הפייטנים, ולהתפלל למלכנו בשפה ברורה ובנעימה קדושה • והיה מעשה הצדקה שלום •

י — ב — ל •